

ВІДГУК

на дисертацію Василенко Катерини Сергіївни

«Формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Дисертація Василенко Катерини Сергіївни присвячена надзвичайно актуальній темі, оскільки являє собою продуктивну спробу внести вагомий вклад у вирішення актуальної науково-практичної проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх психологів. Виконання важливих завдань, пов'язаних з реформуванням освітньої галузі в Україні, потребує вдосконалення професійної підготовки психолого-педагогічних працівників, зокрема, майбутніх психологів. Тобто формування дослідницької компетентності, а також постійне стимулювання інтелектуального розвитку, потреби в актуальній, цілеспрямованій дослідницькій діяльності, формування відповідних психологічних якостей, є необхідними для сучасної людини в умовах інформаційного суспільства. Зміст освіти поступово стає орієнтованим на розвиток творчих та дослідницьких здібностей студентів, рівень яких у майбутньому визначатиме професіоналізм працівника. Тому зараз відбувається активний пошук нових концепцій та моделей освіти, методів, технологій професійної підготовки майбутніх психологів, які вирішуватимуть завдання щодо формування у студентів педагогічних закладів вищої освіти дослідницької компетентності. Крім того, у практичній професійній діяльності психолог дуже часто зустрічається з ситуацією, за якої очевидних шляхів вирішення певної проблеми або не існує, або вони не виглядають переконливими. Подібні ситуації вимагають проведення експериментальних досліджень, збору статистичного матеріалу та аналізу з використанням сучасних методів та інформаційних технологій.

Авторкою дисертації в основному вірно визначено об'єкт, предмет, мету

дослідження, а також завдання дослідження. Нею гармонійно поєднано у психологічному інструментарії як теоретичні, емпіричні, так і відповідні математичні методи дослідження. Слід також зазначити, що К.С. Василенко в основному правильно визначено наукову новизну отриманих результатів. Зокрема, нею уперше: розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки, змістовим ядром якої є сукупність визначених педагогічних умов: вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх психологів (впровадження спецкурсу «Дослідницька діяльність у роботі психолога», встановлення міждисциплінарних зв'язків із дисциплінами фахової та природничо-наукової підготовки); цілеспрямоване формування позитивної мотивації студентів до здійснення навчально- та науково-дослідницької діяльності, світоглядної дослідницької позиції майбутнього психолога засобами неформальної освіти; посилення взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки майбутніх психологів через впровадження міні-проектів, започаткованих як психологічне волонтерство.

Крім того, дисертанткою уточнено зміст понять «дослідницька компетентність майбутніх психологів», «формування дослідницької компетентності майбутніх психологів» та структурні компоненти дослідницької компетентності майбутніх психологів (аксіологічний, когнітивний, процесуальний, акмеологічний). У дисертації К.С. Василенко набуло подальшого розвитку науково-методичне забезпечення процесу формування дослідницької компетентності майбутніх психологів.

Безперечним необхідно визнати і практичне значення одержаних результатів дослідження, яке полягає у змістовному збагаченні методики використання аналітико-ситуаційних і творчих завдань, застосування засобів неформальної освіти та відповідних інтернет-ресурсів у професійній підготовці майбутніх психологів, організації міні-проектів з психологічного волонтерства як складової практичної підготовки, розробленні й впровадженні авторського

спецкурсу за вибором студентів «Дослідницька діяльність психолога». Змістове наповнення розробленого спецкурсу «Дослідницька діяльність психолога» для удосконалення процесу формування дослідницької компетентності майбутніх психологів може застосовуватись викладачами фахових дисциплін «Загальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Організація психологічної служби», «Історія психології», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії», «Психологічне консультування», «Методологія та методи психологічних досліджень» у практичній діяльності педагогічних закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх психологів. Результати можуть бути використані в освітньому процесі відповідних установ та у процесі професійного розвитку (підвищення кваліфікації) психологів.

У першому розділі «Формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки як предмет науково-педагогічних досліджень» авторкою обґрунтовано систему вихідних концептуальних положень щодо формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. На основі опрацювання низки джерел дисертанткою здійснено аналіз професійної підготовки майбутніх психологів на різних історичних етапах, з'ясовано тлумачення основних термінів дисертаційної роботи: «компетенція», «компетентність», «дослідницька компетентність», «дослідницька компетентність майбутніх психологів» як однієї зі складових професійної компетентності психолог.

Ступінь розробленості основних положень компетентнісного підходу дозволив їй конкретизувати розуміння компетентності як здатності застосовувати знання, вміння та особистісні якості для успішної діяльності в певній галузі. Авторкою дисертації визначено, що формування дослідницької компетентності психолога є важливою складовою його професіоналізму. Системне, цілісне уявлення про дослідницьку компетентність, виділення її структури, обґрунтування критеріїв і рівнів її сформованості, дозволяє цілеспрямовано і ефективно організувати освітній процес у закладах вищої

освіти, підвищити рівень предметно-спеціальних знань студентів-психологів, приймати ефективні рішення під час навчальної та майбутньої професійної діяльності, цілеспрямовано і системно розвивати студента як майбутнього фахівця у галузі психології. К.С. Василенко З'ясовано, що як динамічне утворення, дослідницька компетентність майбутніх психологів формується та розвивається під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників у чотирьох взаємозумовлених напрямках, а саме формування та розвиток: аксіологічного компоненту, результатом якого є усвідомлення майбутнім фахівцем значення дослідницької складової в своїй професійній діяльності; наявності сформованої цінності дослідницької діяльності; когнітивного компоненту, результатом якого є обізнаність щодо основних понять та 90 дослідницьких інструментів у психологічній галузі, процесуального компоненту, результатом якого є сформованість сукупності дій, вмінь та операцій, які забезпечують здійснення дослідницької діяльності; акмеологічного компоненту, результатом якого є здатність майбутніх фахівців до оцінки та рефлексії власного професійного досвіду та дослідницької діяльності, а також наявність професійно значущих для психолога-дослідника особистісних і вольових якостей (допитливість, наполегливість, ініціативність, цілеспрямованість, самостійність, самокритичність тощо), сформованість креативних якостей майбутнього психолог.

У другому розділі «Науково-методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки» дисертанткою визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, змістовий, операційний, результативний), відповідні ним показники, схарактеризовано рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх психологів, а також встановлено рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх психологів (високий, достатній, середній та низький). Крім того, нею розроблено модель формування дослідницької компетентності майбутніх психологів, яка складається з цільового, змістово-процесуального та оцінно результативного блоків.

У третьому розділі «Організація, проведення та результати експериментального дослідження» авторкою дисертації здійснено експериментальну перевірку педагогічних умов формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки та показано їхню ефективність. Нею теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх психологів: вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх психологів (впровадження спецкурсу «Дослідницька діяльність у роботі психолога», встановлення міждисциплінарних зв'язків із дисциплінами фахової та природничо-наукової підготовки); цілеспрямоване формування позитивної мотивації студентів до здійснення навчально- та науково дослідницької діяльності, світоглядної дослідницької позиції засобами 204 неформальної освіти; Посилення взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки майбутніх психологів через впровадження міні-проектів, започаткованих як психологічне волонтерство.

У дисертації К.С. Василенко з'ясовано, що формування дослідницької компетентності майбутніх трансформується у декілька взаємопов'язаних етапів: орієнтаційно інформаційний (накопичення студентами досвіду пошуку, аналізу та систематизації наукової інформації у галузі психології, даних про актуальні проблеми теорії та практики психологічної науки, що потребують розв'язання, про форми наукової творчості); організаційно-дослідний (становлення досвіду методології наукового дослідження у галузі психології, оволодіння методами, формами та принципами наукової роботи, конструювання експериментального дослідження, розвиток вміння інтерпретувати отримані емпіричні дані); рефлексивно-коригувальний (узагальнення та систематизація досвіду розуміння актуальних проблем професійної діяльності психолога, висування гіпотез, організація наукового дослідження та впровадженні його результатів, виконання складніших форм дослідницької діяльності, що були апробованими у процесі проходження студентами різних видів практик).

Аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту засвідчив, що у рівнях сформованості дослідницької компетентності майбутніх психологів в експериментальній групі відбулися якісні і кількісні зміни. Виявилося, що студенти експериментальної групи із низьким і середнім рівнями сформованості дослідницької компетентності на констатувальному етапі експерименту перейшли на середній і високий рівні на завершення формувального етапу експерименту. Це дозволило зробити висновок про позитивну динаміку у формуванні дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. Таким чином, експериментальна апробація педагогічних умов формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки свідчить про їхню ефективність.

У цілому зазначимо, що дисертанткою у роботі на великому теоретичному та емпіричному матеріалі, послідовно та неухильно дотримуючись визначених у теоретичній частині методологічних засад, розкриваються та обґрунтовуються її основні положення. При цьому, доведення їх здійснюється автором із належною доказовістю і послідовністю.

Разом із тим при загальному позитивному враженні від опанованої роботи вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації.

1. Під час теоретичного аналізу стану дослідженості проблеми дослідницької компетентності дисертантці не зайвим було б звернутись до наукових доробків докторів психологічних наук С.К. Шандрука (психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів), Т.В. Комар (соціально-психологічні особливості професійної зрілості фахівців соціономічного профілю) та М.М. Павлюка (психологія розвитку самостійності майбутніх фахівців).

2. На нашу думку, дослідження особливостей (тобто відмінностей, які відрізняють щось від іншого) формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі вивчення фахових дисциплін (пп. 1.3) мало б

спиратись на порівняння (наприклад, у межах різних професійних груп соціономічного профілю чи в процесі вивчення фахових і нефахових дисциплін в межах однієї професійної групи).

3. Рівні сформованості дослідницької компетентності, на наш погляд, можуть викликати дискусію через те, що поряд із високим, середнім і низьким, які належать до однієї класифікації, авторка вводить «достатній», який належить до іншої класифікації (диади «достатній – недостатній»).

4. Завдання 3 дисертації передбачає розробку, теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності моделі формування дослідницької компетентності майбутніх психологів, між тим у пп. 3.2 мова йде переважно про перевірку ефективності педагогічних умов формування дослідницької компетентності майбутніх психологів. До того ж, у пп. 2.3 цій моделі мало б бути приділено значно більше уваги з огляду на його обсяг, зокрема, завдяки обґрунтуванню та інтерпретації складових самої моделі.

5. Припущення авторки про те, що реалізація парних поєднань педагогічних умов формування дослідницької компетентності є менш ефективною, ніж їхня комплексна реалізація може виглядати більшою мірою очевидним і так.

6. Практичні рекомендації для ЗВО щодо формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки (4 завдання дисертації) бажано б було викласти окремо - або у тексті самої дисертації, або у додатках.

Але викладені вище зауваження, побажання та рекомендації не впливають суттєво на цілком позитивну оцінку самої роботи та тому не знижують наукову і практичну цінність дисертаційного дослідження Василенко Катерини Сергіївни. Детальне вивчення її дисертації «Формування дослідницької компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки» дозволяє зробити висновки, що її авторка оволоділа методологією наукової діяльності, і це дозволило їй якісно та на високому рівні виконати поставлене наукове завдання. Тому дисертацію К.С. Василенко є усі підстави вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на

належному науковому рівні, воно відзначається науковою новизною, теоретичною та емпіричною обґрунтованістю отриманих результатів, а також їхньою очевидною практичною значущістю. Отримані дисертанткою наукові доробки викладено згідно вимог до наукового стилю, її наукова праця є кваліфікованою інтерпретацією основних положень, що містяться у власному дослідженні. Основні результати дисертації із достатньою повнотою відображено у 12 наукових працях (з них 6 – одноосібних), зокрема: 1 розділ у колективній монографії, 3 статті у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 4 публікації (тези) мають апробаційний характер.

Таким чином, дисертаційна робота Василенко Катерини Сергіївни відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її авторка - Василенко Катерина Сергіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

завідувач кафедру психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

доктор психологічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Олександр САФІН

«19» жовтня 2023 року

Підпис О.Д. Сафіна завіряю
ректор УДПУ ім. Павла Тичини
професор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ